

Gårds- og stedsnavnet Asak

Av Tore Falkenhaus

Asak i Skedsmo sett fra Kjus

Til Asak

*Jeg så deg i kvellinga fra høgda ved Kjus.
Du lå der langs hellinga med hus etter hus
nå i kveldsola så vidunderlig skjønn
med skogen bakom - så frodig og grønn.*

Kristian Haugli 1932

Asak-navnet og tolkningen av dette har interessert lingvister i snart 160 år. Hvorfor har dette navnet vekket slik interesse? Kanskje har man antatt at gårdene har en spesiell historie og at navnet kunne fortelle noe om dette.

Våre gamle gårds- og stedsnavn gir historisk identitet til gårdene og til stedene, og rett tolket bidrar de til vår forståelse av hendelser og virksomheter i vår fortid så vel lokalt, regionalt som nasjonalt.

For enkelte av våre gårdsnavn kan det virke som om opprinnelsen ligger skjult i en fjern tid og språklig så langt tilbake at en tolkning kanskje aldri kan bli nådd.

Men det er åpenbart ikke lett å avstå fra tolkninger av navn selv om de vanskelig lar seg avkode. Avanserte hypoteser på svakt underlag bør da settes på prent med stor forsiktighet og forbehold. Har de kommet inn i skrifter og bøker der de brukes som referanser, blir de fort absolutte sannheter som blir vanskelige å rokke ved. Gårdsnavnet Asak som ofte har blitt diskutert, ser ut til å være et slikt navn. Mange tolkninger av opprinnelse og betydning har blitt framlagt.

I et senere innlegg kommer jeg å vise de mange fantastiske utlegninger som har blitt gjort, fra 1800 tallet til vår tid. Denne gang vil jeg i midlertid ta for meg tolkningene av Asak som et åker-navn og vise at dette ikke er riktig.

En vanlig oppfatning har lenge vært Åsåker (åkeren ved eller på åsen), dette til tross for at de fleste forskere nå har forkastet dette. Den viktigste årsak til åker-tolkningen er nok å finne i Oluf Ryghs store verk, Norske Gaardnavne (NG). Både kartografen kaptein Gerhard Munthe

og professor Oluf Rygh tolker gårdsnavnet Asak som Asakr, altså som åkernavn. Munthes kart er opprettet i 1840. Munthe har sannsynligvis utgått fra RB (Den røde bok) og DN (Diplomatarium Norvegicum). Det framgår av andre navn på kartet. Når det gjelder Asak er han inkonsekvent i forhold til kildene og skriver Asakr.

Rygh viser til en del av samme underlag som jeg anvender senere, men under Asak i Sørumsdal tolker man likevel Asak som: «*Åsaker, tidligere Åsakarar, Asagrene*». Underlag som støtter dette angis imidlertid ikke. Ryghs tolkning kommer igjen i flere bygdebøker. De fleste forskere anser i dag at første leddet As har betydningen gude-Ass. Tolkningen «*gudenes åker*» har derfor fått en del tilhengere.

Navnet Asak som gårdsnavn og stedsnavn forekommer bare i Norge og Sverige og da i et begrenset antall, fire i Norge og sju i Sverige. Navnet er konsentrert til ett område i Norge og ett i Sverige.

Da Asak-navnet i begge land sannsynligvis har samme bakgrunn, viser jeg i senere innlegg også til de svenske eksemplene.

Som underlag har jeg i første hand valgt våre eldste kilder fra middelalderen skrevet på det gamle språket, norrønt språk.

- RB. Den Røde Bok. Biskop Eysteins jordebok fra 1300-tallet. Utgitt 1873 av H.J. Huitfeldt.
- DN. Diplomatarium Norvegicum. Brev og aktstykker fra middelalderen.
- AM. Armagnæanske Diplomsamling, København.
- SD. Svenskt Diplomatarium.
- Oslo og Hamar bispedømmes jordebok 1574-1577 (Stb). (Pouel Huitfeldts Stiftsbok)
- Skattematrikkelen 1647.
- Kaptein Gerhard Munthes kart fra 1840.
- NG. Oluf Rygh Norske Gaardnavne.
- NSL. Norsk stadnamnleksikon 1997.
- SOL. Svensk ortnamnslexikon 2003

RB er en slags bokføring over kirkelige inntekter og jordeiendomsforhold for Oslo bispedømme under middelalderen. Bispedømmet omfattet Oslo, Akershus, deler av Buskerud, deler av Vestfold, deler av Hedmark (Eidskog, Solør), Østfold og Bohuslän ned til Kungälv.

De norske Asakgårdene:

- Asak i Skedsmo
- Asak i Sørumsdal
- Asak i Berg (Halden)
- Åsaker i Røyken

For de norske Asak-gårdene har jeg lengst bak lagt belegg for stavingen i forskjellige kasus. For sammenligning har jeg også gitt belegg for en del åkernavn. Eksemplene er hentet fra RB og DN.

Beleggene i ulike bøyingsformer viser klart forskjellen mellom Asak-navnet og åkernavn.

Ikke på noe sted i RB og DN er Asak blitt skrevet med åker (akr)-staving.

Grammatikk.

Når vi skal analysere de gamle navnene med støtte i kildene fra middelalderen kommer vi ikke forbi grammatikken. Substantivene inklusive egennavnene ble bøydd i fire kasus: nominativ (nevneform), genitiv (eieform), dativ (tilhold på et sted) og akkusativ (bevegelse til et sted). Et sted kunne for eksempel være alt fra et land, en gård eller et møbel. Genitiv, dativ og akkusativ styres også av preposisjoner, men det går jeg ikke nærmere inn på her. Fire kasus har vi fortsatt i tysk språk. Man bøydde selvsagt også i entall og flertall (singularis og pluralis).

Det gjelder altså å tenke på at vi møter navnene i de forskjellige bøyingsformene når vi leser de gamle skriftene.

Det framgår tydelig av kildene at Asak opprinnelig var et pluralt navn. Dette var det mest vanlige for gårdsnavn.

Fra beleggene framstår følgende paradigme (bøyingsmønster):

	Pluralis	Antall belegg
Nominativ	Asaker	3
Genitiv	Asaka	9
Dativ	Asakum (Asakom)	19
Akkusativ	Asaka	1

Paradigmet tyder på at navnet har vært oppfattet som maskulint (a-stamme). Viktig her er den akkusative formen. Dessverre har jeg bare funnet ett eksempel i akkusativ (Asak i Skedsmo), så en viss usikkerhet foreligger. Men den som skrev: «*Prestbolet alt, Gudleifs Asaka*» må jo ha oppfattet det slik (belegg Skedsmo 2). Gudleifs Asaker var jo prestegård og prestens bolig (prestboleth). En styrende preposisjon har kanskje blitt utelatt, akkusativ har vært betraktet som selvklar. Skriver vi inn preposisjonen við (ved) som styrer akkusativ får vi: *Prestboleth alt við Gudleifs Asaka*. Da ser vi at den akkusative formen understryker at prestboleth omfatter alt, hele gården.

For å sammenligne har vi følgende paradigme for åker (akr):

	Singularis	Pluralis
Nominativ	Akr	Akrar
Genitiv	Akrs	Akra
Dativ	Akri (Akre)	Akrum (Akrom)
Akkusativ	Akr	Akra

De eldste kildene før reformasjonen og før den stadig økende fordanskningen av språket må bedømmes som de mest interessante når det gjelder å spore gårdsnavnenes opprinnelige form. RB, DN og AM står her i en særklasse.

Jeg legger stor vekt på DN bd IV nr 770 av 11. okt. 1407 (belegg Skedsmo 1). Dette er skrevet på Asak i Skedsmo, der lokale menn med førstehåndskunnskaper om gårdsnavnet og sognenavnet deltok: «*at mer varom a Asakum j Akrom*» (at vi var på Asak i Åkrene). Asaknavnet og åkernavnet serveres her i samme setning.

Dette er gjengitt i Skedsmo bygdebok bd II s100, skjønt noe ukorrekt: «*at mer varane a Asakum j Akram*»

Avskrift av brevet fra DN (Dokumentasjonsprosjektet) gir imidlertid: «*at mer varom a Asakum j Akrom*»

I pergamentoriginalen fra 1407, som jeg har funnet i Den Arnamagnæanske Diplomsamling i

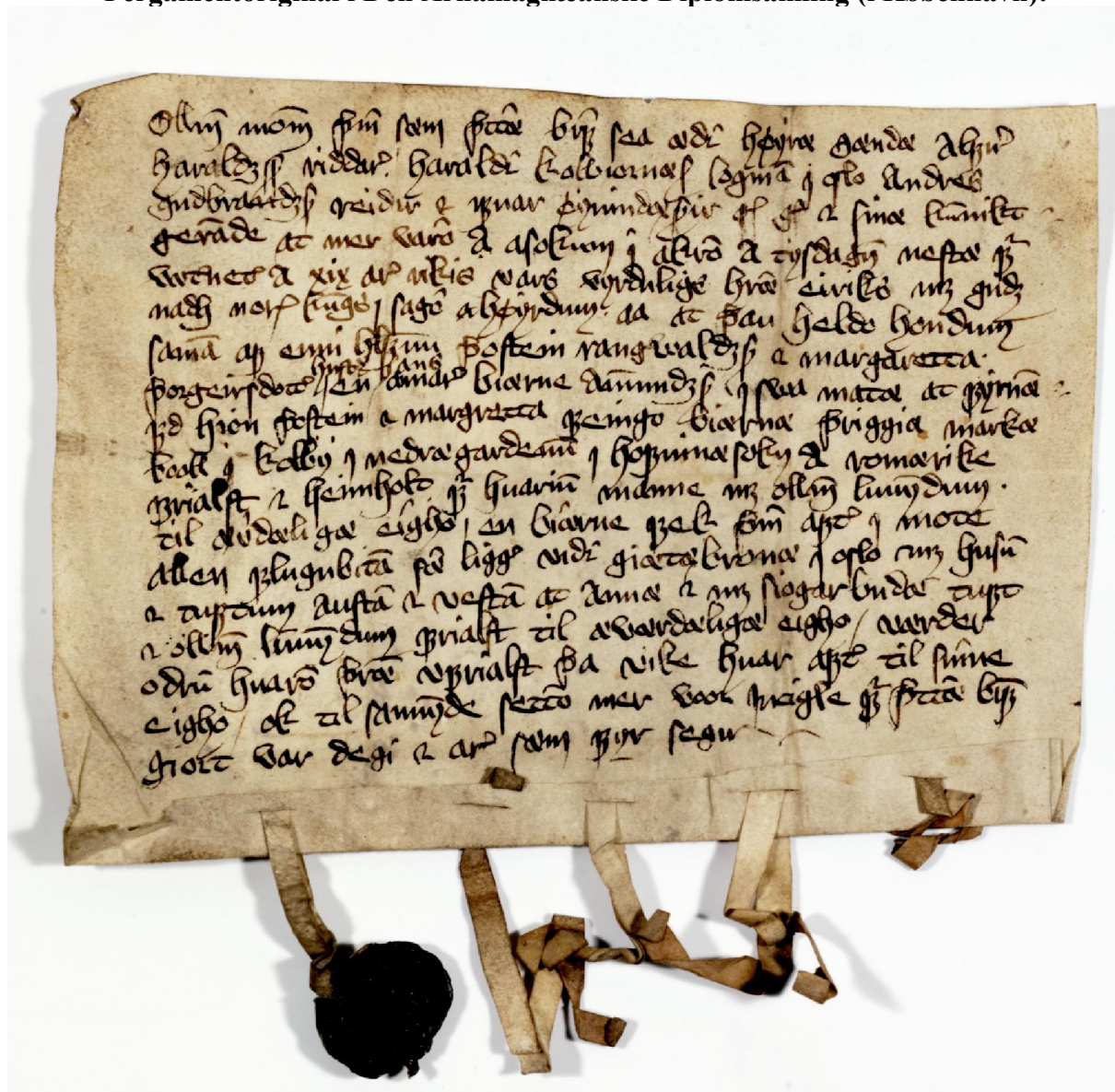
København, står: «at mer varð a Asakum j Akrð», varð og Akrð er her forkortninger av varom og Akrom.

Asak og Åkrene står helt klart i dativ (a Asakom j Akrom), altså dativ pluralis.

I Skedsmo bygdebok bd II s 62 står «Gudleifs Asakr kirke omtales i RB s 414, 561». Men i RB s 414 (Huitfeldt) står egentlig (belegg Skedsmo 2): «Anno eodem atte Gudleifs Asaker (kirkia) swa mykith æignom til prestekktioner» (år 1393). Det vil si Gudleifs i genitiv og Asaker i nominativ pluralis, (kirkia) er lagt til av Huitfeldt. Med kirkia i originalteksten ville Asaker ha stått i genitiv, dvs «Gudleifs Asaka kirkia».

I RB s 561 står: «Eodem anno atte Gudleifsasaker» (år 1400). Det vil si Gudleifs i genitiv og Asaker i nom. pl. Eodem anno eller anno eodem betyr: under eller i inneværende år.

Kjøpekontrakt skrevet på Asak i Skedsmo 11. okt. 1407. (DN bd IV nr 770 Pergamentoriginal i Den Arnamagnæanske Diplomsamling (i København):

Sammendrag: Fem menn kunngjør at Thorstein Ragnvaldsson og hustru avstår til Bjarne Ammundsson 3 markebol i nedre Kolby i Hofvin sogn på Romerike for gården Flugebiten ved Geitabru i Oslo.

Ollum monnum þeim sœm þetta bref sea æder høyræ sændæ Alfuer Haraldzsson riddare Haralder Kolbiornæson logman j Oslo Andres Gudgrandzson Reidar ok Ifuar Øyuindæssynir q.g. ok sinæ kunnikt gerande **at mer varō a Asakum i Akrō** a tysdagen næstæ firir vætermeter a xix are rikis vars vurdyligs herræ Eiriks med gudz nahd Noregs konungs, sagom ok høyrðum aa at þau heldo hondum saman af einu halfuu þostein Ragnvaldwaldzson ok Margretta þorgeirsdotter hustru hans, en annare Biærne Ammundzsoni swa metæ at fyrnæmfð hion þostein ok Margretta feingo Biærnæ þriggiæ markæ booll j Kolby j nedrægardenum j Hofuinæ sokn a Romærike frialst ok heimholt firir huarium manne med ollum lunyndum til æverdeligæ eigho, en Biærne fek þæim after j mote allen Flugubitan sœm ligger vider Giætæbronæ i Oslo med husum ok tuftum austan ok vestan at annæ ok med siogarbudæ tuft ok ollum lunnudum frialst til æværdæligæ eigho, værder odrum huarom þeiræ vfrialst þa vike huar after til sinne eigho, ok til sannynde settom mer voor jncigle firir þetta bref (sœm) giort var degi ok are sœm fyr segir.

Anmerkning: Denne type av brev, kontrakt eller kjøpeavtale, begynner alltid med den innledende setningsformen som vi har her. Forkortningen q.g. (quedio gudz) betyr Guds hilsen. Hele setningen kan vi da oversette til: «Alle som ser eller hører om dette brev sender Alfuer Haraldzsson - - - - - ok Jfuar Øyuindæssynir Guds og sine hilsener». Brevet ble skrevet i Erik av Pommerns 14. regjeringsår.

Vi kan selvfølgelig ikke med sikkerhet hevde at man i tiden før de skriftlige kildene uttalte gårdsnavnene annerledes. En glidende forandring av våre steds- og gårdsnavn skjer kanskje fordi man etter hvert mister kontakten med og forståelsen for den opprinnelige betydningen. Under dansketiden var dette ganske merkbart. Biskop Eysteins Jordebok inneholder variasjoner når det gjelder grammatikk og staving. Kanskje var årsaken varierende kunnskaper angående lokale forhold og uttale hos en del av de som skrev, men sikkert også fordi språket befant seg i en overgangsfase ved slutten av 1300-tallet.

Men vi kan trygt si at man under middelalderen ikke oppfattet Asak som et åkernavn. Dette gjelder alle de norske Asak-gårdene:

Asak i Skedsmo
Asak i Sørums
Asak i Berg (Halden)
Åsåker i Røyken

Med unntak for Åsåker i Røyken er navnet dokumentert som Asaker/Asak fra 1300-tallet til vår tid. Skrivemåten har variert, spesielt under dansketiden, men navnet er likevel lett gjenkjennelig.

For eksempel:

Asak Skedsmo:

DN bd VI nr 655 20. febr. 1512:

«-Asak foret het ath ha haver»

Stiftsboken 1574-1577:

s 127: « Asack

j pund malt»

s 128: "Aaßacker medell

ij pund malt bøgßell»

<i>”Sydre Aaßacker</i>	<i>j pund malt bøgßell”</i>
<i>”Øster Asacker</i>	<i>vj pund malt”</i>
<i>”Nøderste Aasacker</i>	<i>xv lißpundt malt bøgßell»</i>

Skattematrikkelen 1647 II Akershus:

s 96: « <i>Asach, Chrestopher och Boetell</i>	<i>Penge 6 dr”</i>
<i>“Asach, Tørgier paabor</i>	<i>Penge 6 dr”</i>
<i>«Asach, Peder paabor</i>	<i>Penge 6 dr»</i>
<i>«Asach, Hans paabor</i>	<i>Penge 6 dr»</i>

Asak Sørum:

Skattematrikkelen 1647 II Akershus:

s 116: « <i>Asach, Lauridts och Siffuer paabor</i>	<i>Penge 12 dr»</i>
s 117: « <i>Asach, Christen paabor</i>	<i>Penge 12 dr»</i>

Asak Berg:

Stiftsboken 1574-1577:

s 29: “ <i>Asack</i>	<i>j hud bøgßell”</i>
----------------------	-----------------------

Skattematrikkelen 1647 I Østfold:

s 92: “ <i>Aasach, Gunder paaboer”</i>
<i>“Aasach, Simenn paaboer”</i>

Åsåker Røyken:

Stiftsboken 1574-1577:

s 99: “ <i>Øde Aaßacker</i>	<i>j fiering salt”</i>
<i>«Aaßacker</i>	<i>j pund salt bøgßell»</i>
<i>«Øde Aaßacker</i>	<i>j fiering salt</i>

Akershusregistret af 1622. Fortegnelse av Gregers Krabbe og Mogens Høg paa Akershus slot over de derværende breve (Dessverre er de aktuelle originalene borte).

«*Kong Magni (Magnus 7. Eriksson) gaffbreff paa Gulleberig i Fronne sogenn och Assake i Røckene sogen, giffuett Rollang Sueningsen (Rollaug Sveinungsson), paa 31 hans regieringsaar (1349-50).*

Derhoes kong Haagens (Håkon 6. Magnusson) stadfestelse paa samme gaffue, dat. paa 14. hans regieringsaar». (1368-69)

Skattematrikkelen 1647 V Buskerud:

s 118: « <i>Till Christoph. Aasager i Røgensogn 4 lb. salt»</i>
<i>«Christophr. Aasager.</i>
<i>Tillkommer Røgen presteboel 1 pd._7½ lb. salt»</i>

Det er her det hender. I Skattematrikkelen 1647 forandres gårdsnavnet Asaker i Røyken til åkernavnet Aasager. I Stiftsboken 1574-1577 som også har dansk språk, heter gården fremdeles Aaßacker. Åkernavn i samme stiftsbok skrives på dansk annerledes, for eksempel Thønnißaager i Eidtzuoldt.

Mange amatørforskere, men også andre, har gått i denne fellen og tatt denne feilskrivningen til støtte for en åkertolkning Vi bør nok søke oss tilbake til de eldste kildene for å komme en rett tolkning på sporet.

Belegg i utvalg for norske Asak-navn:

Fra DN, RB, og AM.

Ord og bøyninger som bedømmes står i kursiv.

Gårdsnavnet Asak i Skedsmo:

1. Brev (avtale/kontrakt) skrevet på Asak den 11. oktober 1407. Dipl. Norv. Bd IV nr 770: «at mer varom *a Asakum j Akrom*» (dat. pl. + dat. pl.)
2. RB s 414 (Huitfeldt): «Anno eodem atte *Gudleifs Asaker* (kirkia) swa mykith æignom til prestekkioner» (1393) Dvs. Gudleifs i genitiv og Asaker nom.pl. (kirkia er lagt til av Huitfeld). Med kirkia i originalteksten ville Asak ha stått i genitiv, dvs. *Gudleifs Asaka kirkia*.

Videre i samme avsnitt (RB s. 414) står blant annet følgende:

«Prestboleth alt, *Gudleifs Asaka*» (akk. pl.)
 «*J mædal Asakum ij aura boll*» (dat. pl.)
 ”Af sydra gardenom *j nørðra Asakum h.øyri*” (dat. pl.)
 ”*J synsta Asakum a vestra gardenum*” (dat pl.)

En þetta kirkian ser til vmbota

«*J nørðra gardenom j Asakum hælfis. Ok vij auro pæ(ninge)*» (dat. pl.)

3. RB s 561 1400:
«Eodem anno atte *Gudleifasaker-*» (gen. sing. + nom. pl)
4. RB s 241 (Korsbrødrene)
«*J Asakum xv. Aura bool j Akrum gaf frw Raghna*»
(dat. pl.) (dat. pl. av Akrar)

Gårdsnavnet Asak i Sørum:

1. DN bd VI nr 312 31 Marts 1383:
«Artheid sæm ligar *i Asaka sokn a Romarike*» (gen. pl).
2. DN bd IV nr 698 1399:
«Henssene sæm ligger j wæstra Skawn *j Asaka sokn a Romarike*» (gen. pl.)
3. DN bd II nr 760 1.Decbr 1444:
«-at jak var *j Asakum* ok hørde a at Olof a Fronom sporde Asto Kjëtilsdottor»
(dat. pl.)
4. RB s 560 1400:
«Eodem anno atte *Ingridhasaker* æinga gambla skuldir» (nom. pl.)

Gårdsnavnet Asak i Berg (Halden):

1. DN bd XXI nr 147 6. nov. 1373:
«-ii aura boll iardær at skorone *j nordbø j assakka sokn*» (gen. pl.)

2. RB s 504 1397:
«Eodem anno. atte *Asaka kirkia* til prestekiunar» (gen. pl.)
3. RB s 505 1373 Rodka kirkia:
«-af sira Rolfue firir øyris bool j Vndirfjælle *vider Asaka kirkiu*»
(Asaka gen. pl.- Kirkiu dat. sing. styrt av vider)

Gårdsnavnet Åsåker i Røyken:

1. RB s 109 Røykin (Røykina kirkia) 1397:
«*J Asakom nördre* xij aura bool gaf Gardr ok Joron ok ij aura bool j samr jordh.
f saal Peter Jonsson» (dat pl.)
2. RB s 110:
«Jtem *j Aasakom* øyris b. gaf þoron a Lundum sæm suaro Kolbein ok Peter»
(dat. pl.)

Åkernavn (for sammenligning med Asak-navn):
Se også utdrag av DN IV nr 770 under Asak Skedsmo 1.

1. DN IV nr 440 August 1363.
«Bergi er ligger *i Akrom* a Raumariki» (dat. pl. av Akrar, nom. pl.)
2. RB s 299 (1396):
«Anno eodem þa veer visiteradom *a Akre* þa Nunnusæter j Oslo þessar eignir.
Fyrst j Oslo hærade» (dat. sing. av Akr.)
3. RB s 285 (Antons altare):
«Jtem *af Akre* a Ringariki iij hælf. Smørs ok pund maltz» (dat. sing.)
4. RB s 294 (Kros kirkia):
«Konungsrud *j Akrom* vij aura bol» (dat.pl.)

